

พรหมพิราม

อำเภอที่เคยเป็นเมืองมาก่อน

“พรหมพิราม” เป็นชื่ออำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก ที่เคยเป็นชื่อเมืองมาก่อน คือ เมืองพรหมพิราม ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดพิษณุโลก ชื่อ “พรหมพิราม” นับว่าเป็นชื่อที่ไพเราะน่าฟังมาก ยิ่งกับว่าเป็นเมืองของพระราม ใครจะเป็นผู้ตั้งชื่อนี้ และตั้งเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน

เมื่อครั้งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เสด็จเมืองพิษณุโลก ได้เสด็จเลยไปถึงอำเภอพรหมพิรามด้วย ตั้งข้อความที่ทรงบันทึกไว้ในจดหมายเหตุระยะทางไปพิษณุโลกตอนหนึ่งดังนี้

“เวลาบ่าย ๕ โมง ๕๐ นาที ถึงที่ว่าการอำเภอพรหมพิรามเมื่อเวลากินข้าว ได้ถามพระสทิศย์ว่าเสียงอึ้งอะไรกัน พระสทิศย์ตอบว่า คนถือท้ายเรือพระสทิศย์ตกน้ำไปเมื่อลมพายุพัด หาใช่เชือกผูกเรือขาดไม่

เมื่อเรือถึงแพที่พัก หน้าที่ว่าการอำเภอพรหมพิรามจอดแล้ว ได้ขึ้นไปบนที่ว่าการ พวกกรมการมารับ พระบริรักษ์โยธีปลัดเทศาได้แนะนำให้รู้จักแล้วดูที่ว่าการอำเภอที่พักโทรศัพท์แล้วเดินตามถนนเลียบริมน้ำฝั่งตะวันออก ไปดูภูมิฐานบ้านเรือน แลดูที่ปลูกพลับพลาด้วย ที่ดินตำบลนี้งาม มีต้นไม้มาก มีต้นส้มงามๆ แลมะม่วง ขนุน ข้างหลังมีศาล แลป่าไผ่ เวลาบ่าย ๔๙ นาที กลับที่พักนอน

ระยะเดินทางเรือวันนี้ ตั้งแต่เมืองพิษณุโลก จนถึงอำเภอพรหมพิราม ทาง ๑๑๘๐ เส้น . . .”

ปัจจุบันนี้อำเภอพรหมพิรามอยู่ทางทิศเหนือของตัวจังหวัดพิษณุโลก มีอาณาเขตทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอวัดโบสถ์ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอเมืองพิษณุโลก และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอกงไกรลาศและอำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย

ที่ว่าการอำเภอพรหมพิรามตั้งอยู่ภาคตะวันออกของแม่น้ำน่าน ห่างจากตัวจังหวัดพิษณุโลก ตามลำแม่น้ำน่านประมาณ ๓๕ กิโลเมตร ตามทางรถไฟ ๒๖ กิโลเมตร และตามทางรถไฟจากกรุงเทพ ๔๑๕ กิโลเมตร

การเดินทางไปอำเภอพรหมพิรามที่สะดวกที่สุด คือ ทางรถไฟ เพราะมีสถานีรถไฟพรหมพิรามอยู่ด้วย แต่ถ้าไปทางรถยนต์ ต้องไปตามถนนสิงหวัฒน์ (สายพิษณุโลก-สุโขทัย) ราว ๑๒ กิโลเมตรเศษ แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนลูกรังอีกประมาณ ๑๗ กิโลเมตร แล้วต้องข้ามฟากแม่น้ำน่านไปฟากตะวันออก ดังนั้นการเดินทางทางรถไฟจึงสะดวกกว่า.

หมู่บ้านตำบลในท้องที่อำเภอพรหมพิราม

ปัจจุบันอำเภอพรหมพิราม แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๑ ตำบล ๘๒ หมู่บ้าน และมีสุขาภิบาล ๒ แห่ง

ชื่อตำบลทั้ง ๑๑ มีชื่อต่าง ๆ กัน ดังนี้

— พรหมพิราม	— มะต๋อง	— หอกกลาง
— วงษ์อ้อ	— วังวน	— หนองแหม
— ท้ายยายเชียง	— ท่าช้าง	— มะคูน
— ศรีภิรมย์	— ตลุกเทียม	

ชื่อหมู่บ้านในท้องที่อำเภอพรหมพิรามเท่าที่ค้นคว้าได้ ชื่อแปลก ๆ แตกต่างกัน

ดังนี้

กรับพวงเหนือ กรับพวงใต้ สะพานหิน คิ่งเต่าเล่า ย่านชาต ดงสมอ หัวตาน ทางไหล ปากคลองฉลอง ไร่ดำ หนองตม ดอนสนาม ย่านยาว วังมะค่าน คลองหนองตม เตาด่าน ท่าสี่ร้อย ท่าสะพานใหญ่ เขาสมอคำ ดงมะคำ ร่องมะแพบ ปากกะแบก คลองมะเกลือ บ้านน้อย บ้านห้วย บ้านบุง บ้านแดน บ้านช่อง ท่าทอง ท่างาม ท่ง ตาเปลี่ยว บ้ำแดง โคนสมอ บ้านหอม คลองซอน หนองจิกโพลน บึงแวง หนองผักคูน ร่องจิกยาว วังไม้แกน บ้านกลาง วังสะตือ ระตึก คลองทำเนียบ คลองตาล ห้วยคัง บ้านใหม่แสนสุข ดงมะกรูด โพธิ์น้ำบ่อ วังประสระ คลองแค หนองหม้อแกง ท่ามะเฟือง ไร่ช่อน้ำ ไร่ช่อดอน ท่าชัย กะบัง ตลาดแควน้อย นาขุม คลองเมม ปลาตุ๊ก

ท่าตำหนัก บึงปลาเนา ท้องโพลง หนองไผ่ หนองสะแก และคลองตาน เป็นต้น

ชื่อหมู่บ้านตำบลที่ขึ้นต้นด้วย “วัง” มี วังวน วังมะค่าน วังไม้แกน วังสะทือ และ วังประสระ เป็นต้น ส่วนที่ขึ้นต้นด้วย “คลอง” มีคลองหนองตม คลองมะเกลือ คลองซอน คลองทำเนียบ คลองตาล คลองเมม และคลองตาน ส่วนที่ขึ้นต้นด้วย “หนอง” มี หนองตม หนองจิกโพลน หนองผักกูด และหนองไผ่ เป็นต้น

วัดสำคัญที่น่าสนใจในท้องที่อำเภอพรหมพิราม

ในท้องที่อำเภอพรหมพิรามมีวัดที่น่าสนใจอยู่หลายวัดด้วยกัน และส่วนใหญ่ก็ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน เท่าที่ได้สำรวจแล้ว มีวัดไผ่ขอน้ำ, วัดท่าไชย, วัดวงษ์ข้อม, วัดย่านยาว, วัดหนองแขม (วัดสนามชัย), วัดย่านซาค, วัดห้วยคัง, วัดสะพานหิน และวัดหลวงพ่อแดง เป็นต้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงเรื่องราวที่น่าสนใจของวัดดังกล่าว ต่อไปนี้

วัดไผ่ขอน้ำ

วัดไผ่ขอน้ำ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่าน ฟากตะวันตก อยู่ในท้องที่ตำบลท่าช้าง ห่างจากตัวเมืองพิษณุโลกตามทางรถยนต์ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร การเดินทางไปยังวัดไผ่ขอน้ำโดยรถยนต์นั้นก็ไปตามถนนสายพิษณุโลก-สุโขทัย ราว ๑๒ กิโลเมตรเศษ แล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนที่จะไปยังอำเภอพรหมพิราม ซึ่งไปตามถนนสายนี้ราว ๒ กิโลเมตรเศษ ก็จะมีทางแยกทางขวามือถึงวัดไผ่ขอน้ำนี้

เดิมวัดไผ่ขอน้ำนี้มีชื่อว่า “วัดกุฎีลาย” มีโบราณวัตถุสถานที่ที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ “จิตรกรรมฝาผนัง” ซึ่งเขียนไว้ที่ผนังไม้ของหอสวดมนต์ เป็นเรื่อง พระเวสสันดรชาดก นับว่าเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามมากที่สุดในจังหวัดพิษณุโลกเท่าที่ผู้เขียนได้สำรวจพบ เข้าใจว่าคงเขียนขึ้นในราวรัชกาลที่ ๔ หรืออาจจะเก่ากว่านั้นก็คงไม่มากนัก เพราะเริ่มใช้วิธีการแรเงาบ้างแล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็ใช้สีแบนๆ ตัดเส้น แต่ก็ตัดเส้นได้อ่อนช้อยสวยงามมากทีเดียว จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระเวสสันดรชาดกนี้มีครบทุกกัณฑ์ โดยบรรยายภาพเป็นกัณฑ์ๆ ไปตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้ทราบถึงการแต่งกาย ประเพณีและลักษณะเฉพาะอย่างของชาวชนบทได้อย่างดี และภาพที่เขียนก็เขียนไว้เต็มฝาผนังตั้งแต่พื้นขึ้นไปจดหลังคาทีเดียว

แต่น่าเสียดายที่ภาพเหล่านี้ลบเลือนไปหลายแห่งแล้ว เพราะถูกน้ำฝนร่วไหลลงมาเป็นทาง และถูกครุฑบ้าง นาคที่กรมศิลปากรจะทำการสำรวจและขึ้นทะเบียนไว้เป็นโบราณวัตถุสถานของชาติต่อไป

นอกจากจิตรกรรมฝาผนังแล้วทางวัดยังมีจิตรกรรมที่เขียนบนผ้า ซึ่งเรียกกันว่า “พระบฏ” เรื่องพระเวสสันดรชาดกเช่นกัน ซึ่งมีครบทุกกัณฑ์ รวม ๑๓ แผ่น ๒๖ ภาพ (เขียน ๒ ด้าน) ภาพดังกล่าวเขียนบอกไว้ด้วยว่า “เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕ จุลศักราช ๑๒๒๔” เข้าใจว่าคงเขียนขึ้นพร้อม ๆ กันกับจิตรกรรมฝาผนังที่หอสวดมนต์ก็ได้และอาจจะเป็นผู้เขียนคนเดียวกันก็ได้ เพราะฝีมือในการเขียนเหมือนกัน แต่น่าเสียดายที่ภาพดังกล่าวนี้ชำรุดเสียเป็นส่วนใหญ่เนื่องจากถูกม้วนเก็บไว้ และทางวัดได้ให้ช่างเขียนเขียนลอกแบบไว้ใหม่อีกชุดหนึ่ง เพื่อนำไปติดบนศาลาเมื่อมีเทศน์มหาชาติทุกปี เพราะถ้านำภาพเดิมไปติดคงจะชำรุดมากขึ้นไปอีก ประกอบกับภาพเดิมไม่สมบูรณ์ด้วย และก็นับว่าโชคดีที่ทางวัดไม่ให้ช่างเขียนซ่อมภาพเดิม เพราะคงจะทำให้เสียหายมากกว่าจะทำให้ได้เหมือนเดิม

ในบริเวณวัดยังมี “เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง” อีก ๑ องค์ ซึ่งเป็นเจดีย์เก่า เข้าใจว่าคงจะสร้างขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ ๔ เช่นกัน เป็นเจดีย์แบบลังกา ทั่วสอปอยู่สูงฐานสูงซ้อนกันหลายชั้น ยอดหัก ส่วนฐานล่างนั้นชำรุดมาก แต่ก็เหลือให้เห็นซากของบันไดด้วย

นอกจากนี้ทางวัดยังได้เก็บเศียรพระพุทธรูปปูนปั้นมาจากวัดท่าไชยหลายเศียรด้วยกัน ซึ่งจะได้นำมาตั้งไว้ที่วัดท่าไชยต่อไป

วัดท่าไชย

วัดท่าไชยตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านปากตะวันตกเช่นเดียวกับวัดไผ่ขนาน อยู่ใต้วัดไผ่ขนานลงไปประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ ต้องเดินจากวัดไผ่ขนานลงไปทางใต้ เพราะถนนรถยนต์แล่นไม่ได้เนื่องจากแคบเกินไป

บริเวณวัดท่าไชยแต่เดิมนั้นตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน แต่ถูกน้ำกัดเซาะตลิ่งพังลงไปเรื่อย ๆ ทางวัดจึงย้ายไปตั้งอยู่ไกลจากริมแม่น้ำออกไปอีก แต่ก็มีบริเวณติดต่อกับบริเวณวัดเดิมนั่นเอง ซากโบราณวัตถุสถานที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านก็ยังมีอยู่บ้าง คือ กำแพงแก้วยัง

เห็นเป็นแนวชัดเจน แต่ก็พังลงน้ำไปส่วนหนึ่งด้วย ภายในกำแพงแก้ว ยังมีซากผนังวิหารเหลืออยู่ ๑ ด้าน ผนังดังกล่าวใช้เจาะช่องผนังแทนหน้าต่าง และมีซากพระพุทธรูปไม่มีเศียร ๑ องค์ ซึ่งมีหน้าตักกว้างราว ๒ เมตร ซากศิลาแลงมีอยู่มากมาย สภาพปัจจุบันสังเกตได้ว่า มีผู้มาขุดค้นหาซากของเก่าจนเหลือแต่ซากเท่านั้นเอง ทราบว่าเพิ่งขุดค้นกันเมื่อ ๓ ปีที่แล้วมานี้เองมีผู้เล่าให้ฟังว่า เดิมมีพระอุโบสถอยู่ริมตลิ่ง ๑ หลัง แต่ได้พังลงน้ำไปทางวัด จึงได้สร้างขึ้นใหม่ซึ่งอยู่ไกลจากตลิ่งเข้าไปมาก และยังมีต้นโพธิขนาดใหญ่เฟื่องลมลงน้ำ เล่ากันว่า การขุดค้นกันเมื่อ ๓ ปีก่อนนั้นได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เก็บไว้ที่วัดไผ่ขอน้ำก็มีมากพอสมควร ซึ่งน่าจะเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย

ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า วัดท่าไชยนี้ น่าจะเป็นวัดที่เก่าแก่วัดหนึ่ง อาจจะเก่าถึงสมัยอยุธยาตอนต้นหรือถึงสมัยสุโขทัยก็ได้ จึงควรจะรักษาโบราณสถานที่เหลือนี้ไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการสำรวจ เพื่อศึกษาค้นคว้าบริเวณนี้ต่อไป

วัดวงฆ้อง

วัดวงฆ้องเป็นชื่อเดียวกับชื่อตำบล คือ ตำบลวงฆ้องที่มีชื่อ “วงฆ้อง” นั้นก็มีผู้เล่าว่า เนื่องจากท้องที่ตำบลนี้มีแม่น้ำโค้งเป็นวง หรือเป็น “วงโค้ง” แต่ได้เพี้ยนมาเป็น “วงฆ้อง” แต่ชื่อที่คนรู้จักกันดีคือ “หนองตม” ซึ่งเป็นชื่อสถานีรถไฟในปัจจุบันนี้ และตลาดหนองตมก็เป็นตลาดใหม่และเจริญกว่าตลาดอำเภอพรหมพิรามเสียอีก เนื่องจากเป็นจุดศูนย์กลาง ที่ผู้คนในตำบลต่าง ๆ หลายตำบลมารวมกันค้าขายที่ตลาดหนองตม ดังนั้นชื่อ “หนองตม” จึงเป็นที่รู้จักกันดีกว่า “วงฆ้อง” ซึ่งเป็นชื่อตำบล และ “พรหมพิราม” ซึ่งเป็นชื่ออำเภอ อย่างไรก็ตามการเดินทางไปหนองตมนั้นก็อาจจะไปได้โดยทางรถไฟ หรืออาจจะไปตามทางรถยนต์จากทางแยกถนนพิษณุโลก-สุโขทัย ไปราว ๓๗ กิโลเมตร แล้วข้ามฟากแม่น้ำน่านไปยังฝั่งตะวันออกเพราะหนองตมอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ถ้าฤดูแล้งมีสะพานไม้เดินข้ามได้อย่างสบาย เพราะน้ำตื้นมาก จึงสร้างสะพานไม้ได้

สำหรับวัดวงฆ้องนี้อยู่เหนือตลาดหนองตมขึ้นไปราว ๑ กิโลเมตร ที่บริเวณวัดไม่มีโบราณวัตถุสถานที่เก่าแก่เหลืออยู่ แต่มีต้นโพธิขนาดใหญ่อยู่ถึง ๔ ต้น ถ้าสันนิษฐานอายุของต้นโพธิแล้วก็ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี จึงน่าจะคิดว่าวัดนี้คงมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี และ

คงจะย้ายมาจากที่อื่น เพราะมีผู้เล่าว่าในบริเวณที่ไม่ไกลจากวัดนี้มากก็มีเนินดิน ซึ่งใครไป
 ถางทำไร่ไม่ได้ เพราะถ้างานทำไร่ก็จะล้มบ้วยลง และเหนือวัดวงษ์ขึ้นไปไม่ไกลนักก็มี
 วัดร้างชื่อ “วัดสัก” แต่ได้พังลงน้ำไปเสียส่วนมาก ยังมีซากอิฐเหลืออยู่บ้าง มีผู้คนเคยได้
 พระพุทธรูปองค์เล็กๆ ไปหลายองค์ และยังมีวัดร้างอีกวัดหนึ่งชื่อ “วัดดงขี้เหล็ก” อยู่ใน
 ท้องที่ตำบลวงษ์ตนเอง ยังมีซากอิฐและต้นโพธิ์เหลืออยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีวัดร้างอื่นๆ
 อีกหลายวัดด้วยกัน ล้วนอยู่ในท้องที่ตำบลวงษ์ทั้งสิ้น แต่ไม่มีชื่อ คงจะล้มเลือนกันเสีย
 หมดเช่นมีเนินดินอยู่แห่งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกกันว่า “โคกโบสถ์” มีซากอิฐอยู่ด้วย และอีก
 แห่งหนึ่งมีบ่อน้ำเก่าอยู่บ่อหนึ่ง พอลอกเอาดินออกก็มีน้ำใช้ได้ ตอนลอกออกใหม่ๆ มีสนิม
 ติดออกมากับน้ำด้วย และอิฐที่ใช้ก่อก็เป็นอิฐก้อนใหญ่

จึงน่าจะเชื่อได้ว่าในบริเวณตำบลวงษ์และวัดวงษ์นี้คงเป็นบริเวณที่มีความ
 เจริญมาก่อนอย่างแน่นอน จึงได้มีโบราณวัตถุสถานเหลืออยู่มากมายหลายแห่งคงที่มีผู้เล่าให้
 ฟังข้างต้น

วัดทางไหล (วัดมหาโพธิ์)

วัดทางไหลตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่าน เห็นชื่ออำเภอพรมพิราม
 ขึ้นไป อยู่ในท้องที่ตำบลมะตอง เดิมทีเคยมีชื่อว่า “วัดทางไหล” นี้เองต่อมาเปลี่ยนชื่อ
 เป็น “วัดมหาโพธิ์” แล้วกลับมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดทางไหล” อย่างเดิมอีกจนถึงปัจจุบัน

ในบริเวณวัดไม่ปรากฏว่ามีโบราณวัตถุสถานเก่าแก่มากนักนอกจากต้นโพธิ์ขนาดใหญ่
 ใหญ่ซึ่งมีถึง ๕ ต้นด้วยกัน ด้วยเหตุนี้กระมัง จึงมีชื่อว่า “วัดมหาโพธิ์” และมีศาลาการ-
 เปรียญสวยงามแบบไทยๆ อยู่หลังหนึ่ง คงสร้างมาราว ๕๐ ปีขึ้นไป ส่วนพระอุโบสถนั้น
 สร้างขึ้นใหม่ อาจสร้างทับหลังเก่าก็ได้ ถ้าอายุของวัดจากต้นโพธิ์แล้วก็น่าเชื่อได้ว่า เป็น
 วัดเก่าแก่วัดหนึ่งและจากคำบอกเล่าของพระภิกษุในวัดก็ทราบว่ามีการสร้างในท้องที่ตำบล
 มะตอง ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับวัดทางไหลนี้หลายวัดด้วยกันเท่าที่ทราบชื่อก็มีวัดโนน (เคยขุดได้
 ของเก่า), วัดหลังบุง (ยังมีเนินดินเหลืออยู่) และวัดหนองตาทองเป็นต้น และได้วัดทางไหล
 ลงไปไม่ไกลนักก็ยังมีวัดเก่าอีกวัดหนึ่งชื่อ “วัดหนองแขมหรือวัดสนามไชย” (จะได้กล่าว
 ต่อไป)

จึงน่าจะเชื่อได้ว่าบริเวณวัดทางไหล และตำบลมะต๋องนี่คงจะเป็นบริเวณที่เจริญ
มานานแล้วเช่นกัน

วัดสนามไชย (วัดหนองแวม)

วัดสนามไชยหรือวัดหนองแวมตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านด้านตะวันตกเช่นเดียวกับ
วัดทางไหลนั่นเอง ตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลมะต๋อง ได้วัดทางไหลลงไปไม่มากนัก ที่ชื่อวัด
สนามไชยนั้น คนโบราณเล่ากันต่อ ๆ มาว่า ตาชัยมาเลี้ยงไก่ในบริเวณวัดนี้จึงเรียกว่า
“สนามชัย” ส่วนที่ชื่อหนองแวมก็เพราะเดิมชื่อกับตำบลหนองแวมนั่นเอง

โบราณวัตถุสถานเก่าแก่ของวัดนี้ก็คือ ซากของวิหารซึ่งยังมีผนังอยู่บ้าง ทางวัด
ได้สร้างหลังคาขึ้นใหม่ภายในวิหารมีพระพุทธรูปปูนปั้นองค์หนึ่งหน้าตักกว้างราว ๓ เมตร
แต่ถูกซ่อมแซมเสียใหม่แล้ว แต่ก็มีเค้าว่าเป็นพระพุทธรูปเก่าเข้าใจว่าเป็นสมัญอยู่ทอง และ
บนกุฏิท่านเจ้าอาวาสก็มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์หน้าตักกว้างราว ๑ เมตร อยู่องค์หนึ่ง เข้าใจว่า
เป็นสมัญอยู่ทองเช่นกัน

ดังนั้นจึงน่าจะเชื่อได้ว่า วัดสนามไชยนี่คงจะเป็นวัดเก่าแก่อย่างแน่นอน อาจจะ
ถึงสมัญอยู่ทองก็ได้

วัดย่านขาด (วัดเสนา)

วัดย่านขาดหรือวัดเสนานตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลพรหมพิราม และตั้งอยู่ริมฝั่ง
แม่น้ำน่านด้านตะวันตก เดิมที่ชื่อวัดเสนานนี้เป็นวัดคู่กับวัดเสนาสน์อำเภอวัดโบสถ์ มี
เรื่องเล่ากันว่า มีผู้ได้พระบรมสารีริกธาตุมา แต่ยังไม่ตกลงใจว่าจะให้วัดเสนาหรือวัด
เสนาสน์ดี จึงให้ ๒ วัดนี้สร้างวัดแข่งกัน ปรากฏว่าวัดเสนาสน์ใช้ผ้าขาวสร้างดวงตา จึง
เสมือนว่าเสร็จก่อน พระบรมสารีริกธาตุจึงตกเป็นของวัดเสนาสน์ไป

ในบริเวณวัดย่านขาดนี้มีซากเจดีย์เหลืออยู่ มีผู้ขุดได้พระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ เป็น
จำนวนมาก มีผู้เล่าว่าเดิมมีพระอุโบสถเก่าอยู่หลังหนึ่ง มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซำรุคอยู่องค์
หนึ่ง แต่ปัจจุบันนี้ได้ถูกรื้อ และถูกเกรตดินเพื่อสร้างเป็นโรงเรียนเสียแล้ว ปัจจุบันนี้ยังมี
ต้นโพธิขนาดใหญ่เหลืออยู่หลายต้น และมีต้นยางล้มลงน้ำไปต้นหนึ่งเพราะตลิ่งพัง นอกจากนี้

ได้วัดย่านชาดลงไปยังมีวัดร้าง ชื่อ “วัดพัง” หรือ “วัดเกาะ” ซึ่งยังมีเนินดิน ซากอิฐ ซากพระพุทธรูป, ซากใบเสมาเหลืออยู่ด้วย จึงนำสันนิษฐานได้ว่าบริเวณวัดย่านชาดและ บริเวณใกล้เคียงนี้คงเป็นวัดที่เจริญมาก่อนในสมัยโบราณ

นอกจากนี้ที่วัดย่านชาด ยังมีกตองขนาดใหม่ ซึ่งหาตุได้ยากในปัจจุบัน แต่จะ พบได้ที่วัดย่านชาดนี้

วัดห้วยคิง

วัดห้วยคิงตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วยคิง ตำบลพระพรหมพิราม การเดินทางไปยังวัด ห้วยคิงนี้จะไปได้ด้วยรถยนต์ตามถนนที่ไปอำเภอพรหมพิราม ก่อนจะถึงอำเภอพรหมพิราม จะมีทางแยกซ้ายมือมีถนนไปทางทิศตะวันตกราว ๔ กิโลเมตร เป็นวัดที่มีได้ตั้งอยู่ริมฝั่ง แม่น้ำน่านแต่อย่างไรก็ตามเข้าใจว่าในสมัยโบราณคงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ เพราะยังมีลำรางแยก จากแม่น้ำน่านที่นาทะเลผ่านหมู่บ้านห้วยคิงนี้ไปออกที่บางแก้วในท้องที่อำเภอบางระกำ จด กับแม่น้ำยมที่นั่น เข้าใจว่าคงเป็นแม่น้ำเดิมแต่ได้สิ้นเชิงไป เพราะแม่น้ำเปลี่ยนทางเดิน

มีผู้เล่าว่าหมู่บ้าน ห้วยคิงและวัดห้วยคิงนี้เดิมชื่อ “กล้วยคิง” แต่เพี้ยนมาเป็น “ห้วยคิง” ในตอนหลังที่บริเวณวัดห้วยคิงยังสังเกตเห็นร่องรอยว่าเป็นวัดเก่าแก่มาก่อนคือ มีซากฐานพระอุโบสถ และมีซากอิฐก้อนใหญ่ ๆ อยู่เป็นอันมาก มีผู้เล่าว่าเคยมีคนขุดได้ พระพุทธรูปบูชาไปเป็นจำนวนมาก และพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์ใหญ่อยู่ ๒ องค์ถอดเศียร ถอดพระกรออกได้แล้วมาต่อกันเป็นองค์พระได้ด้วย

นอกจากนี้ยังมีผู้เล่าอีกว่าในบริเวณหมู่บ้านห้วยคิงนี้มีวัดร้างอยู่ราว ๑๓ วัดด้วยกัน เท่าที่มีชื่อปรากฏอยู่ ๕ วัด คือ วัดเกาะ, วัดหัวแท, วัดกำแพง, วัดทะเล, วัดหลวง พ่อข่า, วัดช้าง, วัดโบสถ์, วัดหัวกุฎี และวัดตลาด จึงเป็นเรื่องที่น่าสำรวจกันควักัน ต่อไปว่า บริเวณหมู่บ้านห้วยคิงนี้เป็นอะไรในสมัยโบราณ เพราะมีวัดร้างอยู่มากมาย กับทั้ง ยังเป็นหมู่บ้านที่เคยมีแม่น้ำไหลผ่านด้วยจึงน่าจะเป็นชุมชนที่เจริญมากมาก่อนอย่างแน่นอน ถ้าได้ทำสำรวจ ขุดค้นกันอย่างถูกต้องหลักวิชาแล้วคงจะได้ทราบหลักฐานทางโบราณคดีและ ประวัติศาสตร์เป็นอย่างมากก็ได้

วัดตะพานหิน

วัดตะพานหินตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านฝั่งตะวันตก ในท้องที่ตำบลพรหมพิราม ได้ที่ว่าการอำเภอพรหมพิรามลงมาราว ๑ กิโลเมตรเศษ รถยนต์สามารถแล่นเข้าถึงตัวบริเวณ วัดได้เหตุที่เรียกว่าวัดตะพานหินนั้น ก็เพราะว่าไ้วัดลงไปเล็กน้อยมีสะพานหินซึ่งเกิดขึ้นเอง ตามธรรมชาติ เรียกกันว่า “คาน” เวลาฤดูแล้งน้ำลด สามารถเดินข้ามแม่น้ำน่านได้ กล่าวกันว่าคนสมัยโบราณสร้างไว้ แต่คงมีตามธรรมชาติมากกว่า

สำหรับบริเวณวัดตะพานหินตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่านตอนโค้งเป็นข้อศอกพอดี โบราณวัตถุสถานเก่าคงพังลงน้ำไปบ้างแล้ว แม้แต่ต้นโพธิขนาดใหญ่ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำก็คงจะ ล้มลงไปไม่ช้า โบราณวัตถุสถานที่มียูก็คือพระอุโบสถซึ่งไม่มีผนัง มีเสา ๔ แถว คงจะ ซ่อมแซมกันมาหลายคราวแล้ว มีโบสถ์หินขนาดใหญ่อยู่ ๑ โบ และที่ซำรุอีก ๒ โบ ด้วยกัน และมีผู้เล่าว่าไ้วัดตะพานหินลงไป มีซากอิฐและเนินดิน แต่ถูกขุดไปทำถนน เสียหมดแล้ว จึงนำสันนิษฐานไ้ว่าวัดตะพานหินและบริเวณใกล้เคียงคงเป็นวัดเก่าแก่มาก่อนอย่างแน่นอน

วัดเขาย้ง

วัดเขาย้งเป็นวัดร้าง อยู่ในท้องที่ตำบลทับยายเชียงเชิงเขาย้ง จึงเรียกว่า “วัด เขาย้ง” อยู่ห่างจากตลาดหนองตมหรือสถานีรถไฟหนองตมออกไปประมาณ ๗ กิโลเมตร

จากคำบอกเล่าของคุณครูละมัย แสงมณี ครูใหญ่โรงเรียนวัดวงษ์ฆ้องไ้ได้พบ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางห้ามญาติองค์หนึ่งสูงราว ๒ ฟุต เข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยอยุธยาตอน แลียนแบบสมัยสุโขทัย คือมีพระเกตุมาลาเป็นเปลวเพลิงอย่างสมัยสุโขทัย แต่มีไรพระศก อย่างสมัยอยุธยา และที่วัดเขาย้งนี้มีซากเสาศิลาแลงหุ้มปูนอยู่ด้วย วัดเขาย้งนี้ตั้งอยู่ใกล้กับ บึงซึ่งมีชื่อว่า “บึงหล่ม” และมีถนนโบราณสูงมาก เหลืออยู่เป็นตอนๆ เลียบไปตามขอบ บึงหล่มนั้นสำหรับบึงหล่มนี้เล่ากันต่อๆ มาว่า เป็นเมืองโบราณมาก่อนต่อมาพื้นดินได้ยุบ หรือหล่มลงจึงเรียกว่าบึงหล่ม และใกล้ๆ กับบริเวณนี้มีหมู่บ้านชื่อ “บ้านท้องโพล่ง” เข้าใจ ว่าเพี้ยนมาจาก “ท้องพระโรง” จึงนำคิดว่าบริเวณถนนนี้อาจจะเป็นเมืองโบราณมาก่อน จริงก็ได้

สำหรับถนนโบราณนั้น คุณครุละมัย แสงมณี ยิ่งเล่าอีกว่านอกจากพบที่ขอบบึงหล่มเป็นตอน ๆ แล้ว ยังพบแถบบ้านบึงอีกด้วย เข้าใจว่าจะเป็นถนนโบราณจากเมืองบางยางผ่านบริเวณเมืองโบราณที่เชิงเขาบั้งนี้ไปยังสุโขทัยก็อาจเป็นได้ และถ้าหากบริเวณบึงหล่มเป็นเมืองโบราณจริงก็จะตั้งอยู่ริมลำน้ำค้าย ก็จะพบว่าปัจจุบันนี้มีลำน้ำที่มาจากเขาบั้งผ่านบริเวณบึงหล่มนี้ ซึ่งเรียกกันในปัจจุบันว่าคลองมะเกลือ ตอนผ่านหนองตมเรียกว่าคลองหนองตมไต่ลงไปเป็นคลองปากคลองฉลอง และคลองไปรงนกไปออกแควน้อยที่สถานีรถไฟแควน้อย

ดังนั้นบริเวณเชิงเขาบั้ง วัดเขาบั้ง และบึงหล่มนี้จึงเป็นบริเวณที่น่าจะทำการสำรวจค้นคว้า และขุดค้นให้ดูหลักฐานต่อไป อาจจะพบเมืองโบราณที่เก่าแก่อยู่บริเวณนี้ก็ได้

นอกจากนี้คุณครูเฉลิม วิสิทธิ์พงษ์ ครูใหญ่โรงเรียนวัดท่าสร้อยยังเล่าให้ฟังอีกว่า ในท้องที่ตำบลทับยายเชียงนี้ยังมีวัดร้างที่ไม่ปรากฏชื่ออยู่อีก ๑ วัด ยังมีซากอิฐเหลืออยู่ เข้าใจว่าเป็นซากของโบสถ์หรือวิหารก็ได้ เคยมีผู้ขุดได้พระพุทธรูปสัมฤทธิ์บุษบาขนาด ๔ นิ้ว บ้าง ๖ นิ้วบ้าง พระยืนสูงราว ๘ นิ้ว ๑๐ นิ้วบ้าง ขุดได้ราว ๑๐-๒๐ องค์ และยังมีผู้ขุดได้อยู่เรื่อย ๆ ก็นับว่าเป็นวัดที่น่าสำรวจค้นคว้าเช่นเดียวกัน

วัดสำคัญอื่น ๆ ในท้องที่อำเภอพรหมพิราม

ในท้องที่อำเภอพรหมพิรามยังมีวัดสำคัญอื่น ๆ อีกหลายวัดด้วยกัน ซึ่งผู้เขียนยังไม่มีโอกาสที่จะสำรวจได้ครบทุกวัด เนื่องจากวัดบางวัดก็เดินทางไปถึงลำบาก เช่นต้องไปทางเรือบ้างต้องเดินไปบ้าง เพราะรถยนต์เข้าไม่ถึง อย่างไรก็ตามผู้เขียนจะพยายามหาโอกาสเดินทางไปสำรวจให้ได้ในโอกาสต่อไป และมีวัดบางวัดที่เป็นวัดที่สร้างขึ้นใหม่ไม่มีโบราณวัตถุสถานเก่าแก่ ผู้เขียนมีโอกาสไปสำรวจแล้วก็ได้เขียนบรรยายไว้ในตอนต้น วัดต่าง ๆ รวมทั้งวัดที่กล่าวบรรยายไว้แล้วในตอนต้น เฉพาะในท้องที่อำเภอพรหมพิรามมีดังนี้

— วัดกระบังมั่งกลาราม วัดหอกลอง วัดท่าช้าง วัดหนองหม้อแกง วัดคลองแค วัดไร่ขื่อน้ำ วัดท่าไชย วัดมะตูม วัดคลองเมมไต้ วัดนาชุม (วัดเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในท้องที่ตำบลท่าช้าง)

– วดัใหม่พรหมพอราม วดัเทพซุมซุม วดักรับพรงไต้ วดักรับพรงเหนือ วดั-
ตะพานหิน วดัย่านซาค วดัคลองตาล วดัห้วยตั้ง (วดัเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในห้องที่ตำบล
พรหมพอราม)

– วดัสนามไชย วดัมหาโพธิ วดัหาดใหญ่ วดัป่าสัก วดัวงวน วดัวงไม้แก่น
(ส่วนใหญ่อยู่ในห้องที่ตำบลมะตอง)

– วดัสันตึกาวาส วดัวงฆ้องตะวันออก วดัวงฆ้องตะวันตก วดัวงบ้านค่าน
วดัคลองมะเกลือ วดัใหญ่โพธิงาม วดัท่าสี่ร้อย วดัเขาสมอเกล้า วดัทุ่งตาเปรี้ยว วดัห้อง
โพลง (ส่วนใหญ่อยู่ในห้องที่ตำบลวงฆ้อง)

– วดัทับยายเชียง ตำบลทับยายเชียง

– วดับ้านซ่อง วดับ้านบุง วดัตะลुकเทียม วดัใหม่ผองศรี วดัเชิงหวาย วดั-
บ้านบึง ส่วนใหญ่อยู่ในห้องที่ตำบลศรีภอรรมย์

วดัร้างในห้องที่พรหมพอราม

วดัร้างในห้องที่อำเภอพรหมพอราม เท่าที่ค้นคว้าจากหนังสือต่างๆ และจากคำ
บอกเล่าของพระภิกษุสามเณร ผู้รู้ ครูอาจารย์และชาวบ้าน ซึ่งมีดังนี้

– วดัพัง (วดัเกาะ) วดัหัวแท วดักำแพง วดัทะเล วดัหลวงพ้อซ้า วดัซ้าง
วดัโบสถ์ วดัหัวกุฎิ วดัตลาด (อยู่ในห้องที่ตำบลพรหมพอราม)

– วดัสัก วดัคงซ้เหล็ก วดัโคกสมอ (อยู่ในห้องที่ตำบลวงฆ้อง)

– วดัโนน วดัหลังบุง วดัหนองตาทอง (อยู่ในห้องที่ตำบลมะตอง)

– วดัเขาบึง ตำบลทับยายเชียง

– วดัท่าสำโรง วดัไผ่ถ้ำสุวรรณ (ตำบลท่าซ้าง)

– วดัคงน้อย ตำบลหนองแวม (ยังมีซากโบสถ์ เจตีย์ ให้มองเห็นบ้าง) กล่าว
กันว่าในบริเวณวัดคงน้อยนี้มีผู้ยิงปืนไม่มีเสียงดัง *